

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marek Mozgawa

Magdalena Budyn-Kulik
Patrycja Kozłowska-Kalisz
Marek Kulik, Marek Mozgawa

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WYDANIE

9

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marek Mozgawa

Magdalena Budyn-Kulik
Patrycja Kozłowska-Kalisz
Marek Kulik, Marek Mozgawa

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

9

Stan prawny na 1 marca 2019 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne i łamanie
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części komentarza napisali:

Magdalena Budyn-Kulik: art. 7–10, 31, 41a, 53–56, 57a–59, 61–65, 69–76,
115 § 1, 2, 10, 11, 16, art. 117–139, 148–162, 173–180a, 218–221, 248–251

Patrycja Kozłowska-Kalisz: art. 1–6, 27–30, 39, 41b, 43a–43c, 46–48, 66–68,
85–91, 115 § 17, 18, 20, 22, art. 140–147, 194–196, 265–269c, 317–363

Patrycja Kozłowska-Kalisz, Magdalena Budyn-Kulik: art. 40

Marek Kulik: art. 12, 18–24, 26, 41, 41c–43, 44–45a, 57, 60, 60a,
77–84, 109–114a, 115 § 4–9, 14, 14a, 15, 23, 24, art. 163–172, 181–188,
222–231a, 278–316; przepisy wprowadzające Kodeks karny

Marek Mozgawa: art. 11, 13–17, 25, 32–38, 93a–108, 115 § 3, 12, 13, 19, 21,
art. 116, 189–193, 197–217a, 231b–247a, 252–264a, 270–277d

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-415-4
9. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Słowo wstępne	19
Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)	21
Część ogólna	
Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej	25
Rozdział II. Formy popełnienia przestępstwa	68
Rozdział III. Wyłączenie odpowiedzialności karnej	96
Rozdział IV. Kary	130
Rozdział V. Środki karne	153
Rozdział Va. Przepadek i środki kompensacyjne	193
Rozdział VI. Zasady wymiaru kary i środków karnych	220
Rozdział VII. Powrót do przestępstwa	250
Rozdział VIII. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie	259
Rozdział IX. Zbieg przestępstw oraz łączenie kar i środków karnych	304
Rozdział X. Środki zabezpieczające	325
Rozdział XI. Przedawnienie	349
Rozdział XII. Zatarcie skazania	361
Rozdział XIII. Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą	367
Rozdział XIV. Objaśnienie wyrażeń ustawowych	377
Rozdział XV. Stosunek do ustaw szczególnych	426

Część szczególna

Rozdział XVI. Przepisy przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne	431
Rozdział XVII. Przepisy przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej	455
Rozdział XVIII. Przepisy przeciwko obronności	470
Rozdział XIX. Przepisy przeciwko życiu i zdrowiu	485
Rozdział XX. Przepisy przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu	527
Rozdział XXI. Przepisy przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	550
Rozdział XXII. Przepisy przeciwko środowisku	578
Rozdział XXIII. Przepisy przeciwko wolności	593
Rozdział XXIV. Przepisy przeciwko wolności sumienia i wyznania	639
Rozdział XXV. Przepisy przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	645
Rozdział XXVI. Przepisy przeciwko rodzinie i opiece	685
Rozdział XXVII. Przepisy przeciwko czci i nietykalności cielesnej	711
Rozdział XXVIII. Przepisy przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową	728
Rozdział XXIX. Przepisy przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego	743
Rozdział XXX. Przepisy przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	777
Rozdział XXXI. Przepisy przeciwko wyborom i referendum	816
Rozdział XXXII. Przepisy przeciwko porządkowi publicznemu	823
Rozdział XXXIII. Przepisy przeciwko ochronie informacji	866
Rozdział XXXIV. Przepisy przeciwko wiarygodności dokumentów	890
Rozdział XXXV. Przepisy przeciwko mieniu	922
Rozdział XXXVI. Przepisy przeciwko obrotowi gospodarczemu	969
Rozdział XXXVII. Przepisy przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi	1004

Część wojskowa

Rozdział XXXVIII. Przepisy ogólne dotyczące żołnierzy	1019
Rozdział XXXIX. Przepisy przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej	1041
Rozdział XL. Przepisy przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej	1052

Rozdział XLI. Przepisy przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi	1061
Rozdział XLII. Przepisy przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym	1065
Rozdział XLIII. Przepisy przeciwko zasadom pełnienia służby	1069
Rozdział XLIV. Przepisy przeciwko mieniu wojskowemu	1073
Ustawa z 6.06.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)	1081
Rozdział I. Przepisy ogólne	1081
Rozdział II. Przepisy karne	1095
Rozdział III. Zmiany w przepisach obowiązujących	1097
Rozdział IV. Przepisy przejściowe i końcowe	1097
Skorowidz przedmiotowo-artykułowy	1101

Wykaz skrótów

Akty prawne

- decyzja ramowa – decyzja ramowa Rady 2008/675/WSiSW z 24.07.2008 r. w sprawie uwzględniania w nowym postępowaniu karnym wyroków skazujących zapadłych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 220, s. 32)
- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- k.k. z 1969 r., d.k.k. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.)
- k.k.w. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.)

- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.p.w. – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2018 r. poz. 475 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577 ze zm.)
- k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618 ze zm.)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, zał.)
- nowelizacja/
ustawa
z 27.07.2005 r. – ustawa z 27.07.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 163, poz. 1363 ze zm.)
- nowelizacja/
ustawa
z 5.11.2009 r. – ustawa z 5.11.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.)
- nowelizacja/
ustawa
z 20.05.2010 r. – ustawa z 20.05.2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 98, poz. 626)
- nowelizacja/
ustawa
z 20.02.2015 r. – ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396)
- nowelizacja/
ustawa
z 11.03.2016 r. – ustawa z 11.03.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437 ze zm.)

p.o.ś.	– ustawa z 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.)
pr. at.	– ustawa z 29.11.2000 r. – Prawo atomowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 792 ze zm.)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 2344 ze zm.)
p.r.d.	– ustawa z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1990 ze zm.)
przep. wpraw. k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)
Rzymski Statut MTK	– Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 ze zm.)
u.d.w.	– ustawa z 9.10.2009 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2024 ze zm.)
u.o.p.	– ustawa z 16.04.2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 1614 ze zm.)
u.p.n.	– ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)
u.p.nark.	– ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm.)
u.p.o.o.	– ustawa z 21.11.1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1459 ze zm.)
u.p.p.r.	– ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1390)
ustawa z 26.11.2010 r.	– ustawa z 26.11.2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji (Dz.U. Nr 240, poz. 1602)
ustawa z 20.03.2015 r.	– ustawa z 20.03.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 541 ze zm.)
u.w.t.p.a.	– ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
Apel.-Lub.	– Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie
Apel.-W-wa	– Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie
AUNC	– Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki humanistyczno-społeczne. Prawo
Biul. PK	– Biuletyn Prawa Karnego
Biul. SAKa	– Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach i sądów okręgowych apelacji katowickiej
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
CzPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
GP	– Gazeta Prawna
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
Inf. Praw.	– Informacja Prawnicza
KSAG	– Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe. Orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Krakowie w sprawach karnych
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NKPK	– Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego
NP	– Nowe Prawo
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	– Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSASz	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
OSAW	– Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy, Seria A
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
Pr. Nauk. UŚl. Prob. PK	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Problemy Prawa Karnego
Prob. Alk.	– Problemy Alkoholizmu
Prob. Krym.	– Problemy Kryminalistyki
Prob. Praw.	– Problemy Praworzędności
Prob. Rodz.	– Problemy Rodziny
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkt.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
Prz. Pol.	– Przegląd Policyjny
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SI	– Studia Iuridica
SK	– Studia Kryminologiczne
SKKiP	– Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SMO	– Służba Milicji Obywatelskiej
St. Praw.	– Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb. Orz. SN	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego
ZN IBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUG	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZW	– Zagadnienia Wykroczeń

Inne

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AW	– Agencja Wywiadu
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny

Wykaz najczęściej powoływanej literatury

Andrejew, <i>Kodeks</i>	– I. Andrejew, <i>Kodeks karny. Krótki komentarz</i> , Warszawa 1981
Andrejew, Świda, Wolter	– I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, <i>Kodeks karny z komentarzem</i> , Warszawa 1973
<i>Atlas</i>	– A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, <i>Atlas przestępczości w Polsce 5</i> , Warszawa 2015
Bafia, Mioduski, Siewierski	– J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, <i>Kodeks karny. Komentarz</i> , t. 1 i 2, Warszawa 1987
Bojarski, <i>Komentarz</i>	– <i>Kodeks karny. Komentarz</i> , red. T. Bojarski, Warszawa 2016
Bojarski, <i>Prawo</i>	– M. Bojarski (red.), J. Giezek, Z. Sienkiewicz, <i>Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna</i> , Warszawa 2015
Buchała, <i>Prawo</i>	– K. Buchała, <i>Prawo karne materialne</i> , Warszawa 1989
Buchała, Zoll	– K. Buchała, A. Zoll, <i>Kodeks karny. Część ogólna</i> , t. 1, <i>Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego</i> , Kraków 1998
Cieślak, <i>Polskie</i>	– M. Cieślak, <i>Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia</i> , Warszawa 1994
Filar	– <i>Kodeks karny. Komentarz</i> , red. M. Filar, Warszawa 2016
Gardocki, <i>Prawo</i>	– L. Gardocki, <i>Prawo karne</i> , Warszawa 2017
Giezek, <i>Kodeks</i>	– J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, <i>Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz</i> , Warszawa 2012
Giezek, <i>Szczególna</i>	– J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, <i>Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz</i> , Warszawa 2014

- Góral, *Komentarz* – R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2005
- Górniok i in., t. 1 – O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny, t. 1, Komentarz do artykułów 1–116*, Gdańsk 2005
- Górniok i in., t. 2 – O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny, t. 2, Komentarz do artykułów 117–363*, Gdańsk 2005
- Grzeškowiak, Wiak – *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grzeškowiak, K. Wiak, Warszawa 2018
- Konarska-Wrzošek – *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2018
- Królikowski, Zawłocki, *Ogólna* – *Kodeks karny. Część ogólna, Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017
- Królikowski, Zawłocki, *Ogólna II* – *Kodeks karny. Część ogólna, t. 2, Komentarz do artykułów 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2015
- Królikowski, Zawłocki, *Prawo* – M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015
- Królikowski, Zawłocki, *Szczególna I* – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 1, Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017
- Królikowski, Zawłocki, *Szczególna II* – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017
- Makarewicz, *Kodeks* – J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932
- Makowski, *Kodeks* – W. Makowski, *Kodeks karny 1932. Komentarz*, Warszawa 1933
- Marek, *Komentarz* – A. Marek, *Kodeks karny*, Warszawa 2010
- Mozgawa i in. – M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2016
- Peiper, *Komentarz* – L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936
- Rejman – E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman (red.), J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999

- Stefański I – R.A. Stefański, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2014
- Stefański II – R.A. Stefański, *Prawo karne materialne. Część szczególna*, Warszawa 2009
- Stefański, *Kodeks System*, 1985 – *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018
- System*, 1985 – *System Prawa Karnego*, t. 4, *O przestępstwach w szczególności*, cz. 1, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Ossolineum 1985
- System*, 1989 – *System Prawa Karnego*, t. 4, *O przestępstwach w szczególności*, cz. 2, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Ossolineum 1989
- System*, t. 1 – *System Prawa Karnego*, t. 1, *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010
- System*, t. 3 – *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2012
- System*, t. 4 – *System Prawa Karnego*, t. 4, *Nauka o przestępstwie, wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2016
- System*, t. 5 – *System Prawa Karnego*, t. 5, *Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017
- System*, t. 6 – *System Prawa Karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2016
- System*, t. 7 – *System Prawa Karnego*, t. 7, *Środki zabezpieczające*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2015
- System*, t. 8 – *System Prawa Karnego*, t. 8, *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, red. L. Gardocki, Warszawa 2013
- System*, t. 9 – *System Prawa Karnego*, t. 9, *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarstwu*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2015
- System*, t. 10 – *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016
- System*, t. 11 – *System Prawa Karnego*, t. 11, *Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe*, red. M. Bojarski, Warszawa 2018
- Śliwowski, *Prawo* – J. Śliwowski, *Prawo karne*, Warszawa 1979

- Uzasadnienie – *Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego [w:] Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997
- Warylewski, Prawo – J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2015
- Wąsek, Zawłocki I – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 1, Komentarz do art. 117–221*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010
- Wąsek, Zawłocki II – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 222–316*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010
- Wojciechowski, Kodeks – J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2000
- Wolter, Nauka – W. Wolter, *Nauka o przestępstwie. Analiza prawnicza na podstawie części ogólnej kodeksu karnego z 1969 r.*, Warszawa 1973
- Wróbel, Zoll – W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013
- Wróbel, Zoll I/1 – *Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, cz. 1, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016
- Wróbel, Zoll I/2 – *Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, cz. 2, Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016
- Wróbel, Zoll II/1 – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 117–211a k.k.*, red. A. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017
- Wróbel, Zoll II/2 – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 212–277d k.k.*, red. A. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017
- Zoll III – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 3, Komentarz do art. 278–363 k.k.*, red. A. Zoll, Warszawa 2016
- Zoll, 1999 – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 1999
- Zoll, 2006 – *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006

Słowo wstępne

Komentarz powstał jako dzieło pracowników Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: dr hab. Magdaleny Budyn-Kulik, prof. UMCS, dr Patrycji Kozłowskiej-Kalisz, dr. hab. Marka Kulika, prof. UMCS i prof. zw. dr. hab. Marka Mozgawy.

Zgodnie z przyjętym założeniem w komentarzu przedstawiono w sposób zwięzły, jednakże w miarę szczegółowy, analizę przepisów Kodeksu karnego. Uwzględniono w nim poglądy doktryny prawa karnego w zakresie koniecznym do dokonania analizy. Autorzy nie stawiali sobie za zadanie rozstrzygania sporów teoretycznych (które jedynie sygnalizowano), starali się zaś wyjaśnić przepisy w sposób przystępny, tak aby ułatwić ich rozumienie i stosowanie. Uwzględniono również orzecznictwo (zarówno SN, jak i sądów apelacyjnych), akcentując najnowsze orzeczenia (a spośród wydanych na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. – wskazując te, których tezy zachowują aktualność).

Na początku każdego rozdziału załączono wykazy wybranej literatury przedmiotu. Zamierzeniem autorów nie było przedstawienie kompleksowej bibliografii, ale jedynie wskazanie tych publikacji, które zostały powołane w komentarzu, oraz innych – zdaniem autorów – najistotniejszych. Oczywiście, jak każdy wybór i ten ma charakter subiektywny.

Komentarz jest pracą czworga autorów, z których każdy prezentuje swoje poglądy na wykładnię komentowanych przepisów, zachowując jednak zgodność z pozostałymi w zasadniczych kwestiach. Nie unikamy oceny poglądów innych autorów, powinno to bowiem pozwolić Czytelnikowi na wyrobienie sobie własnego zdania co do zasadności zajmowanego stanowiska.

Komentarz jest adresowany do szerokiego kręgu odbiorców: zarówno teoretyków, jak i praktyków. Pragnęlibyśmy, aby okazał się pomocny w zdobywaniu wiedzy z zakresu prawa karnego przez studentów i aplikantów, a także przydał się praktykom w ich codziennej pracy.

Autorzy żywią nadzieję, że niniejszy komentarz ułatwi zrozumienie przepisów Kodeksu karnego i zyska pozytywne oceny Czytelników.

Autorzy

Ustawa

z 6.06.1997 r.

Kodeks karny

(Dz.U. z 2018 r. poz. 1600; zm.: Dz.U. z 2018 r. poz. 2077)

Część ogólna

Rozdział I

Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: Andrejew I., *O pojęciu winy w polskim prawie karnym*, PiP 1982/7; Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989; Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978; Barczak A., *Wykroczenie jako składnik przestępstwa (przestępstwa ciągłego)*, CzPKiNP 1999/1; Barczak-Oplustil A., *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, CzPKiNP 2013/3; Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, CzPKiNP 2005/2; Bielski M., *Obiektywne przypisanie skutku przestępnego w przypadku kolizji odpowiedzialności za skutek*, PiP 2005/10; Błachnio A., *Miejsce popełnienia czynu zabronionego przez podżegacza i pomocnika. Zarys problematyki*, Palestra 2006/7–8; Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2002; Bojarski T., *Przestępstwo ciągłe*, PiP 1995/3; Buchała K., *Kumulatywna kwalifikacja przestępstw komunikacyjnych*, NP 1972/11; Budyn-Kulik M., *Nieumyślność jako brak zamiaru popełnienia czynu zabronionego a pozytywnie ujęte przesłanki subiektywnego przypisania z perspektywy prawnokarnej i kryminologicznej* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Budyn-Kulik M., *Umysłność w prawie karnym i psychologia. Teoria i praktyka sądowa*, Warszawa 2015; Budyn-Kulik M., Kulik M., *Wybrane aspekty funkcjonowania konstytucyjnej zasady ochrony zaufania na gruncie prawa karnego w perspektywie internalizacji norm prawnych jako warunku jej efektywności*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016/25; Cwiąkalski Z., *Ujawnienie przestępstwa na podstawie art. 299 § 6 k.k. a przyjęcie konstrukcji tzw. czynu ciągłego* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa–Kraków 2007; Daszkiewicz K., *Przestępstwa z afektu w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982; Daszkiewicz K., *Przestępstwo z premedytacją*, Warszawa 1968; Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Czyn ciągły i ciąg przestępstw w Kodeksie karnym z 1997 r.* [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, z. 20, Warszawa 1998; Derlatka M., *Spoleczna szkodliwość czynu a definicja przestępstwa*, Prok. i Pr. 2006/6; Dębski R., *Jeszcze o gwarancyjnej funkcji nakazu ustawowej określoności czynu zabronionego* [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; Dębski R., *Kilka uwag o kryminalizacji i o ustawowej określoności czynów zabronionych* [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013; Dębski R., *Pozastawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm*

prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nieokreślonych w ustawie, Łódź 1995; Dukiet-Nagórska T., *Tak zwane przestępstwa zbiorowe w polskim prawie karnym*, Katowice 1987; Ferenc A., *Kumulatywna kwalifikacja prawna czynu w Kodeksie karnym*, NP 1971/4; Filar M., *Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym Kodeksie karnym*, Palestra 1997/11–12; Frankowski S., *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970; Gałązka M., *Glosa do postanowienia SN z 27.09.2011 r., III KK 89/11, Prok. i Pr. 2013/1*; Gardocki L., *Ostatnie nowelizacje Kodeksu karnego w świetle zasady określoności przestępstwa* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012; Gardocki L., *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, Annales UMCS 2013, sectio G Ius, t. LX; Gardocki L., *Zagadnienia internacjonalizacji odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełnione za granicą*, Warszawa 1979; Gardocki L., *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985; Gardocki L., *Zasady obowiązywania ustawy. O reformie prawa karnego*, Palestra 1996/3–4; Giezek J., *O powadze rzeczy osądzonej w ramach konstrukcji czynu ciągłego. Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 15.06.2007 r., CzPKiNP 2008/1*; Giezek J., *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; Giezek J., *Strona podmiotowa czynu zabronionego a model i kryteria subiektywnego przypisania* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Giezek J., *Świadomość sprawcy czynu zabronionego*, Warszawa 2013; Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego* [w:] *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Górecki P., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich – po nowelizacji*, Prok. i Pr. 2001/5; Górowski W., *Nieumyślność jako brak zamiaru popełnienia czynu zabronionego a pozytywnie ujęte przesłanki subiektywnego przypisania – głos w dyskusji* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Grajewski J., *Zbieg przepisów ustawy a ściganie na wniosek*, NP 1983/2; Gromek K., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2001; Grudziński W., *Z problematyki złego zamiaru ogólnego przy przestępstwach uszkodzenia ciała*, Palestra 1963/10; Grześkowiak A., *Zasada nullum crimen sine lege scripta na tle funkcji gwarancyjnej prawa karnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego* [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; Hofmański P., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995; Hofmański P., *Zasada humanitaryzmu w prawie karnym* [w:] *Profesor Marian Cieślak. Osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Warszawa 2013; Hryniewicz E., *Skutek w prawie karnym*, Prok. i Pr. 2013/7–8; Jakubski P., *Materiałny element przestępstwa i jego znaczenie dla wyłączenia przestępności konkretnego czynu zabronionego*, Prok. i Pr. 2000/12; Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa*, Warszawa 2009; Kaczmarek T., *Psychologiczne i ustawowe kryteria odróżniania nieletnich od dorosłych w polskim prawie karnym*, NP 1990/1–3; Kaczmarek T., *Sporne problemy umyślności* [w:] *Umyślność i jej formy. Pokłosie VII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2011; Kaczmarek T., Giezek J., *O subiektywnym przypisaniu nieświadomego przestępstwa nieumyślonego* [w:] *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały Polsko-Niemieckiego*

Symposium Prawa Karnego, Karpacz, maj 1990, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Kaftal A., *Przestępstwo ciągłe w polskim prawie karnym*, Warszawa 1985; Kania A.M., *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawno Karnych*, NPKP 2010/XXVI/2; Kardas P., *Okoliczności wyłączające przestępczość lub karalność zachowania a konstrukcja czynu ciągłego*, Prok. i Pr. 2008/1; Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999; Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w projekcie Kodeksu karnego*, WPP 1996/1; Kardas P., *Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego*, CzPKiNP 2007/2; Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym*, Warszawa 2011; Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygnięcia [w:] Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994; Kliś M., *Źródła obowiązku gwaranta w polskim prawie karnym*, CzPKiNP 1999/2; Knypl Z., *Ekstradycja jako instytucja prawa międzynarodowego i wewnętrznego*, Warszawa 1975; Konieczniak P., *Czyn jako podstawa odpowiedzialności karnej*, Kraków 2002; Kostarczyk-Gryszka J., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy określający przestępstwo umyślne oraz przestępstwo nieumyślne*, PiP 1973/4; Kubala W., *Z rozważań nad pojęciem „właściwości i warunków osobistych” w ujęciu Kodeksu karnego z 1969 r.*, Palestra 1977/10; Kubicki L., *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1975; Kulik M., *Czy nieletni może odpowiadać karnie za niewykonawcze postaci współdziałania przestępczego oraz formy stadialne poprzedzające dokonanie*, St. Praw. 2016/4; Kulik M., *Glosa do uchwały SN z 29.10.2002 r.*, I KZP 30/02, WPP 2003/3; Kulik M., *Glosa do wyroku SN z 14.01.2010 r.*, V KK 235/09, OSNKW 2010/6; Kulik M., *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014; Kunicka-Michalska B., *Zasada „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” w projekcie Kodeksu karnego w świetle norm międzynarodowych [w:] Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993; Lachowski J., *Nieumyślność a brak zamiaru w prawie karnym – uwagi de lege ferenda [w:] Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Lachowski J., *Przejawy obiektywizacji odpowiedzialności karnej w k.k. z 1997 r.*, St. Praw. 2006/1; Majchrzyk Z., *Nieletni, młodociani i dorośli sprawcy zabójstw. Analiza procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych*, Warszawa 2001; Majewski J., *Materialny element przestępstwa w projekcie Kodeksu karnego*, PS 1996/6; Majewski J., *O pozaustawowym domniemaniu umyślności i jego szkodliwości [w:] Umyślność i jej formy. Pokłosie VII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2011; Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997; Majewski J., *Ten sam czyn jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji [w:] Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Majewski J., *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, Palestra 2003/9–10; Maraszek M., *Dolna granica wieku odpowiedzialności karnej w prawie polskim*, Warszawa 2012; Marek A., *O fikcji jednoczynowości przestępstwa ciągłego i jej konsekwencjach raz jeszcze*, Prok. i Pr. 2010/1–2; Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, Prok. i Pr. 2004/11–12; Marek A., Lachowski J., *Struktura nieumyślności w Kodeksie karnym z 1997 r. [w:] Nieumyślność. Pokłosie VIII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2012; Mąciór W., *Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1990; Mąciór W., *Zasady odpowiedzialności karnej w projekcie Kodeksu*

karnego, PiP 1996/6; Maćior W., *Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny. Artykuł napisany dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej Profesora Władysława Woltera*, PiP 1975/1; Michalska-Warias A., *Niektóre problemy przestępstwa ciągłego i tzw. ciągu przestępstw w rozumieniu art. 12 k.k. i art. 91 k.k.*, Annales UMCS 2000, sectio G, t. XLVII; Mozgawa M., *Uwagi na temat relacji przepisów art. 168 i 165 k.k.*, Prok. i Pr. 1997/11; Nawrocki M., *Błąd jako znamię czynu zabronionego w polskim prawie karnym*, Szczecin 2019; Nita B., Świątłowski A., *O retroaktywności prawa karnego. Uwagi polemiczne na tle artykułu W. Wróbla*, PS 1994/3; Nita B., Świątłowski A., *Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 k.k.*, Prok. i Pr. 2001/3; Papierkowski Z., *Zasady prawa karnego*, Lublin 1948; Pietrzykowski T., *Temporalny zakres obowiązywania prawa*, PiP 2003/4; Plebanek E., *Materiałne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009; Pogorzelski O., *Przełamanie językowej granicy wykładni zasady nullum crimen sine lege [w:] Nullum crimen sine lege*, red. I. Sepiolo, Warszawa 2013; Pohl Ł., *Artykuł 2 Kodeksu karnego w roli wyznacznika podmiotu przestępstwa skutkowego popełnionego przez zaniechanie*, RPEiS 2008/3; Pohl Ł., *Zawartość normatywna przepisu art. 18 § 1 k.k. Artykuł polemiczny*, Prok. i Pr. 2006/2; Rajzman H., *Dwa czy jedno przestępstwo*, PiP 1956/7; Ratajczak A., *Materiałnoprawne problemy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, PiP 1983/2; Rodzyńkiewicz M., *Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie Kodeksu karnego*, PS 1995/5; Rodzyńkiewicz M., *Pojęcie zaniechania a odpowiedzialność za przestępstwo popełnione przez zaniechanie w projekcie Kodeksu karnego*, PPK 1994/11; Rodzyńkiewicz M., *Treść pojęcia czynu w prawie karnym jako efekt procedury modelowania [w:] Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Cwiąkałski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994; Rogalski M., *Res iudicata a przestępstwo ciągłe*, St. Praw. 2001/2; Rogalski M., *Tożsamość czynu w procesie karnym*, PiP 2005/6; Roxin C., *Problematyka obiektywnego przypisania [w:] Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały polsko-niemieckiego sympozjum prawa karnego*. Karpacz, maj 1990, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Rusinek M., *W sprawie uniewinnienia od zarzutu czynu ciągłego – w związku z artykułem P. Kardasa „Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego”*, CzPKiNP 2007/2; Sadowski A., *Przestępstwo ciągłe*, Lublin 1949; Sieracki W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy (art. 10 § 2) w świetle orzecznictwa SN*, WPP 1975/4; Sitarz O., *Zmiana ustawy karnej w kontekście wyboru zasady intertemporalnej (art. 1 § 1 k.k. a art. 4 § 1 k.k.)*, PS 2015/3; Smarzewski M., *O wprowadzeniu humanizmu do Kodeksu karnego*, Prok. i Pr. 2011/1; Spotowski A., *Kilka uwag o obowiązku gwaranta w prawie karnym*, PiP 1987/11; Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976; Spotowski A., *Reguły wyłączające wielość ocen a zbieg przepisów ustawy określających przestępstwo nieumyślne i umyślne*, PiP 1973/6; Spotowski A., *Zasada lex retro non agit. Geneza, uzasadnienie, zasięg*, Palestra 1985/9; Stefański A., *Ustawa względniejsza dla sprawcy*, Prok. i Pr. 1995/9; Świątłowski A., Nita B., *Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 k.k.*, Prok. i Pr. 2001/3; Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977; Tokarczyk D., *Obowiązek gwaranta w prawie karnym*, RPEiS 2014/4; Warylewski J., *Pornografia w Internecie – wybrane zagadnienia karnoprawne*, Prok. i Pr. 2002/4; Warylewski J., *Spółeczna szkodliwość czynu w nowym Kodeksie karnym – próba określenia*, PS 1998/7–8; Wąsek A., *Głosa do uchwały SN z 11.08.2000 r.*, I KZP 17/00, OSP 2001/1; Wąsek A., *Odpowiedzialność karna za nieprzeszkodzenie przestępstwu*, Warszawa 1973; Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960; Wolter W., *Nauka o przestępstwie. Analiza prawnicza na podstawie części ogólnej Kodeksu karnego z 1969 r.*

Warszawa 1973; Wolter W., *O czynie jako działaniu lub zaniechaniu przestępnym*, PiP 1956/5–6; Wolter W., *O tzw. przyczynowości zaniechania*, PiP 1954/10–11; Wolter W., *Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961; Wróbel W., *Z zagadnień retroaktywności prawa karnego*, PS 1993/4; Wróbel W., *Zagadnienia intertemporalne i przepisy przejściowe [w:] Nowelizacja prawa karnego. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015; Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003; Zachuta A., *Przestępstwo ciągle – czyn ciągły i ciąg przestępstw*, PS 2003/3; Zakrzewski P., *Stopniowanie winy w prawie karnym*, Warszawa 2016; *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Zębik A., *Czyn a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971; A. Zoll, *Czy nieletniość jest okolicznością wyłączającą winę?* [w:] *W kregu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl-Wolskiej*, red. P. Hofmański, S. Waltoś, Warszawa 2009; Zoll A., *Glosa do postanowienia SN z 9.03.2006 r.*, V KK 271/05, OSP 2007/1; Zoll A., *Materiałne określenie przestępstwa*, Prok. i Pr. 1997/2; Żółtek S., *Znaczenie normatywne ustawowych znamion typu czynu zabronionego*, Warszawa 2017.

Art. 1. [Warunki odpowiedzialności za przestępstwo]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

1. Przepis określa podstawowe zasady odpowiedzialności karnej, z których można wywieść ogólną definicję przestępstwa jako czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, bezprawnego, zawinionego, społecznie szkodliwego w stopniu wyższym niż znikomy (por. szerzej na temat definicji pojęcia przestępstwa Zawłocki [w:] *System*, t. 3, s. 101 i n.). „Dla uznania zachowania za przestępstwo konieczne jest ustalenie, że jest to czyn bezprawny, to jest sprzeczny z porządkiem prawnym, czyn karalny, to jest realizujący znamiona opisane w przepisie części szczególnej kodeksu karnego lub innej ustawy, karygodny, to jest społecznie szkodliwy w stopniu wyższym i wreszcie czyn zawiniony, to jest pozwalający postawić sprawcy zarzut, że choć mógł postąpić inaczej, postą-

pił niezgodnie z prawem (art. 1 k.k. i art. 42 ust. 1 Konstytucji). Dla bytu przestępstwa niezbędna jest jego materialna cecha (art. 1 § 2 k.k. w zw. z art. 115 § 2 k.k.). Przestępstwem jest czyn nie tylko formalnie wyczerpujący znamiona określone w ustawie karnej, ale i godzący w substancjalne dobra społeczne, uznawane przez społeczeństwo i pozostające pod ochroną nie tylko prawa karnego, ale i innych systemów normatywnych. Czyn ten musi wykazywać obiektywną aspektowość jako skierowany przeciwko wartościom akceptowanym przez społeczeństwo” (wyrok SA w Krakowie z 17.03.2016 r., II AKa 301/15, KZS 2016/4, poz. 17, Prok. i Pr. 2016/11).

2. Warunkiem odpowiedzialności karnej jest popełnienie **czynu** (w sensie zewnętrznego zachowania się człowieka, psychicznie sterowanego, pozostają-

cego pod kontrolą woli) w postaci działania bądź zaniechania; Wąsek [w:] Górniok i in., t. 1, s. 22–23; por. Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 34–37, Królikowski [w:] Królikowski, Zawlocki, *Ogólna*, s. 89 (zasada *cogitationis poenam nemo patitur/nullum crimen sine actione*). Stąd też nie stanowią czynu np.: zachowania podjęte pod wpływem przymusu bezwzględnej (vis absoluta), w czasie fizjologicznej niemożności działania (paraliż, utrata przytomności), w stanie wyłączonej świadomości, snu fizjologicznego lub patologicznego czy też tzw. odruchy bezwarunkowe (refleksyjne); nie są też czynem ruchy człowieka, w których jest on jedynie narzędziem w rękach innej osoby; Cieślak, *Polskie*, s. 166–167; Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 36; Rodzynkiewicz, *Treść pojęcia*, s. 215; Kulik [w:] Mozgawa i in., s. 199–202. „Czynem może być tylko zachowanie się człowieka, będące «wytworem jego woli», a zachowania (ruchy), wykonywane wyłącznie pod wpływem siły zewnętrznej – przymusu fizycznego – czynem nie są, o ile sprawca siłą tej nie mógł się oprzeć (vis absoluta)” (wyrok SA w Warszawie z 23.06.1999 r., II AKa 154/99, OSA 2000/7–8, poz. 50). Są czynem i mogą stanowić podstawę odpowiedzialności karnej tzw. czynności zautomatyzowane (Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 37). „Ustawa karna uzależnia odpowiedzialność karną sprawcy od popełnienia czynu zabronionego. Czynem może być tylko uzewnętrznione zachowanie człowieka. Nie jest po temu wystarczająca sama bierna obecność przy dokonaniu przestępstwa przez inną osobę. Z obecności tej, póki nie polega na pełnieniu roli niezbędnej czy użytecznej dla dokonania przestępstwa przez inną osobę, nie można czynić zarzutu zachowania nagannego, bo brak w tym traktowania działania sprawcy jak własnego” (wyrok SA w Krakowie z 30.11.2011 r., II AKa 163/11, KZS 2012/1, poz. 20).

3. Czyn jest zabroniony przez ustawę, jeśli dyspozycja normy prawnokarnej zawiera opis takiego czynu, za który grozi określona w sankcji kara. Poprzez wskazanie w ustawie cech zabronionego zachowania (tj. zespołu ustawowych znamion) następuje jego typizacja; zespół znamion charakteryzujących określone zabronione zachowanie stanowi o typie przestępstwa (Andrejew, *Polskie*, s. 115; Buchała, *Prawo*, s. 195).

4. Z zasady *nullum crimen sine lege* wynika, że źródłem prawa karnego nie mogą być zwyczaj, orzecznictwo sądowe, poglądy doktryny; por. też art. 42 Konstytucji RP; pojęcie czynu zabronionego – por. art. 115 § 1 k.k.

5. Zasada *nullum crimen sine lege scripta* oznacza wymóg typizacji czynów zabronionych tylko w akcie prawnym o randze ustawowej, co jednocześnie wyłącza możliwość kryminalizacji zachowań w drodze aktów niższego rzędu (np. rozporządzeń). Dopuszczalne jest natomiast doprecyzowywanie znamion ustawowych w akcie niższej rangi, wydanym na mocy ustawowego upoważnienia (przepisy blankietowe); Wąsek [w:] Górniok i in., t. 1, s. 15; „Norma prawa karnego sformułowana jest zwykle przez pełny opis znamion zabronionego (i karalnego) zachowania. Taka budowa normy prawnej jest regułą, co łączy się z zasadą określoności (od początku) przestępstwa w ustawie karnej. Wszelako prawo karne zna sytuację, w której opis czynu zabronionego nie jest kompletny i wymaga dopełnienia (uzupełnienia) w przepisie odrębnym, zamieszczonym w innym akcie prawnym. Nie musi to być przy tym zawsze akt zaliczany do prawa karnego, w ścisłym ujęciu. Nie musi to być nawet akt normatywny rzędu ustawy, może być to akt niższej rangi” (wyrok SN z 21.12.1995 r., II KRn 158/95, Prok. i Pr.-wkł. 1996/6, poz. 2; por. też

postanowienie SN z 25.05.2016 r., IV KK 156/16, LEX nr 2071606). „Dopuszczalne, a niekiedy nawet konieczne jest doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podustawowej, to jest w rozporządzeniach. Takie działania ustawodawcy nie narusza zasady *nullum crimen sine lege* zawartej w art. 1 § 1 k.k.” (postanowienie SN z 29.01.2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009/2, poz. 15, Biul. SN 2009/2, s. 23). „1. Uregulowanie kwestii odnoszących się do odpowiedzialności karnej w akcie podustawowym jest możliwe, gdy penalizacja pewnych zachowań jest niezbędna, a dokładne określenie znamion w ustawie niemożliwe. Chodzi jednak o to, aby zawarte w ustawie upoważnienie miało charakter wyraźny i szczegółowy. Musi być zatem oznaczony organ uprawniony do wydania rozporządzenia, zasadniczo poprzez użycie jego nazwy” (wyrok SN z 4.10.2016 r., III KK 116/16, OSG 2017/3, poz. 18).

6. Z zasady *nullum crimen sine lege certa* wynika postulat maksymalnej określoności czynów zabronionych, tj. takiego kształtowania ustawowych znamion poszczególnych typów przestępstw, ażeby zakaz karny i jego granice były czytelne, przejrzyste, jasne dla adresata, tak aby możliwe było odróżnienie od siebie poszczególnych typów czynów zabronionych i rozgraniczenie sfery zachowań zabronionych od indyferentnej prawnokarnie (Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 58 i n.).

7. Zasada *nullum crimen sine lege stricta* zawiera zakaz stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy; podstawą odpowiedzialności nie może być tylko podobieństwo do czynu opisanego w ustawie karnej, ale pełna zgodność badanego zachowania z takim czynem; z zasady tej wynikają wskazówki

dotyczące sposobu wykładni przepisów prawa karnego (por. Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 67 i n.). „Przepis prawa materialnego określający znamiona przestępstwa, którego wyczerpanie pociąga za sobą odpowiedzialność karną, nie może podlegać interpretacji rozszerzającej, gdyż prowadziłoby to do pozaprawnego poszerzenia odpowiedzialności karnej na zakres ustawą nieprzewidziany, a więc poza granice wyznaczone zasadą *nullum crimen sine lege*” (postanowienie SN z 16.01.1997 r., I KZP 33/96, Prok. i Pr.-wkł. 1997/3, poz. 1). „Podstawowa zasada odpowiedzialności karnej – *nullum crimen sine lege* (art. 1 § 1 dawnego i obecnie obowiązującego Kodeksu karnego) nakazuje, aby czyn zabroniony był określony szczegółowo przez ustawę oraz zakazuje stosowania w prawie karnym analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy” (wyrok SN z 4.04.2000 r., II KKN 335/99, Prok. i Pr.-wkł. 2000/9, poz. 1).

8. Zasada *nullum crimen sine lege praevia/lex retro non agit / nullum crimen sine lege poenali anteriori* oznacza, że przestępstwo musi być czynem zabronionym przez ustawę w czasie jego popełnienia, tj. w czasie, gdy sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany (art. 6 § 1 k.k.); późniejsze (tj. po popełnieniu czynu) objęcie penalizacją określonych zachowań nie może rozciągać się na czyny popełnione przed wejściem w życie ustawy penalizującej.

9. Z zasady *nullum crimen sine culpa* wynika, że tylko czyn zawiniony może stanowić przestępstwo; toteż nie popełnia przestępstwa (choć może popełnić czyn zabroniony) ten, komu nie można przypisać winy w czasie czynu. Zasada winy oznacza zerwanie z zasadą obiektywnej odpowiedzialności czy też z tzw. obiektywne następstwa czynu. Podstawą zarzutu winy są następujące prze-

W komentarzu czytelnik znajdzie rozwiązanie problemów pojawiających się na tle praktycznego stosowania przepisów Kodeksu karnego. Omawiane kwestie zostały opatrzone własną argumentacją autorów lub innych uznanych przedstawicieli doktryny prawa karnego oraz poglądami wyrażanymi w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych.

W najnowszym wydaniu zostały omówione m.in. zmiany dokonane nowelizacjami Kodeksu, w tym dotyczące:

- penalizacji naruszenia zakazu handlu w niedziele i święta;
- rozszerzenia przedmiotowego zakresu penalizacji niestosowania się do zakazu sądowego;
- rozszerzenia kręgu podmiotów niepodlegających karze za przekroczenie granic obrony koniecznej.

Komentarz uzupełniono o najnowsze judykaty oraz aktualne piśmiennictwo z zakresu prawa karnego i dziedzin pokrewnych.

Publikacja jest dziełem pracowników Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: dr hab. Magdaleny Budyn-Kulik, prof. UMCS, dr Patrycji Kozłowskiej-Kalisz, dr. hab. Marka Kulika, prof. UMCS, oraz prof. dr. hab. Marka Mozgawy.

Książka jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców – zarówno praktyków, jak i przedstawicieli doktryny prawa karnego. Będzie też pomocna studentom oraz aplikantom w zdobywaniu wiedzy z zakresu prawa karnego.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL
WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-8160-415-4

